

Motion till riksdagen

1989/90:K212

av Martin Olsson m.fl. (c)

Den enskilde och organisationerna

Praktiskt taget alla i vårt land tillhör en eller flera föreningar. Även om medlemskap är frivilligt för den enskilde är det i stor utsträckning en förutsättning för att vederbörande skall kunna hävda sina rättigheter och intressen samt för att kunna utöva fritidsaktiviteter och hobbies.

Ett fritt och av statsmakterna oberoende organisationsväsende och föreningsliv är genom sin omfattning och sina uppgifter en viktig del av vårt folkstyre. De synnerligen många föreningar och organisationer som är verk samma har nämligen avgörande betydelse i vårt samhälle eftersom de fullgör både för den enskilde och för samhället väsentliga uppgifter på många områden exempelvis inom ekonomisk, facklig, politisk och humanitär verksamhet samt i fråga om religionsutövning, vetenskap, forskning och idrott.

Att på olika sätt underlätta och stimulera föreningslivet men även att verka för skydd för den enskildes ställning inom och gentemot en organisation måste enligt centerpartiet ses som en viktig samhällsuppgift. Frågan om den enskilde medlemmens rättigheter och skyldigheter inom en organisation, liksom medborgarnas ställning gentemot olika organisationer, har under senare år uppmärksamats allt mer. Dessutom har frågor om organisationernas ställning och inflytande inom vårt moderna samhälle och förhållandet mellan samhälle och organisationer tilldragit sig ett växande intresse.

Vi vill erinra om att när det gäller den enskilde medborgaren kontra samhället är rättigheterna reglerade i grundlag och i övrig lagstiftning. Men när det gäller den enskildes ställning, rättigheter och skyldigheter gentemot organisationerna är förhållandet oreglerat, trots att i många fall den enskildes relationer till organisationer är nästan lika viktiga för vederbörande som relationen till samhället.

Enligt vår mening finns det mycket starka skäl för att i såväl grundlag som annan lag införa grundläggande regler om den enskildes ställning och rättigheter i förhållande till organisationer.

I denna motion framför vi därför krav på dels att den s.k. negativa föreningsrätten, alltså rätten att stå utanför en förening, skall skrivas in i regeringsformen, dels på utredning om lagstiftning för ideella föreningar i syfte att i denna ange regler för den enskildes ställning inom och gentemot en förening.

I 2 kap. regeringsformen anges de grundläggande fri- och rättigheter som varje medborgare skall vara tillförsäkrad. Bl.a. återfinns där föreningsfriheten som uttrycks som "frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften". Detta är den positiva föreningsrätten, som alltså innebär att samhället inte får hindra medlemskap i och bildande av föreningar.

Ofta aktualiseras även frågan om rätten att stå utanför en förening, den s.k. negativa föreningsrätten. Något grundlagsenligt skydd mot att föreningar försöker tvinga personer att bli eller kvarstå som medlemmar i en förening finns nämligen inte. Däremot är i 2 kap. 2 § regeringsformen stadgat att det allmänna inte får tvinga någon "att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning". Detta stadgande förbjuder alltså påtryckningar från samhället men inte från föreningar.

Vi anser att det borde vara självklart att med den grundlagsfästa rätten att tillhöra en förening också skulle följa rätten att slippa tillhöra en förening. Så har också föreningsrätten tolkats av Europakommissionen för mänskliga rättigheter. Men detta är inte någon självklarhet i vårt land. Organisationer brukar t.ex. se sig som oförhindrade att genom långtgående åtgärder försöka tvinga in arbetstagare som medlemmar eller ställa upp svårigheter om en medlem önskar utträde. Åtgärder som kan betecknas som svartlistning av icke medlemmar förekommer också.

Den enskildes möjlighet att själv utan påtryckningar välja att avstå från att tillhöra en viss organisation finner vi vara en så elementär mänsklig rättighet att den bör grundlagsskyddas. Den negativa föreningsrätten bör därför skrivas in i regeringsformen och riksdagen besluta att hos regeringen begära förslag härom.

Den enskildes ställning inom och gentemot en förening

Utöver införande i regeringsformen av rätten att stå utanför en förening bör enligt vår mening även prövas frågan om att i civilrättslig lagstiftning ange grundläggande regler för den enskildes ställning inom och gentemot organisationer. Kritik mot vissa inträffade händelser och rådande förhållanden visar klart på att vi behöver en ramlagsstiftning för ideella föreningar för att stärka den enskildes ställning.

När det gäller den enskildes ställning inom och gentemot organisationerna har den starkaste kritiken riktats mot kollektivanslutningen av fackföreningsmedlemmar till det socialdemokratiska partiet. Men även flera andra händelser och förhållanden under senare år har aktualiserat frågan om behov av lagstiftning för att skydda medlemmens ställning och finna regler för rättigheter och skyldigheter.

Som exempel på sådana händelser kan erinras om uppmärksammade fall av dels uteslutning eller hot om uteslutning av medlemmar ur fackliga organisationer, dels vägran att få utträde. Andra exempel är fall där förening avtalat med visst försäkringsbolag om kollektiva sakförsäkringar för sina medlemmar utan att ha inhämtat dessas samtycke. Denna fråga avgjordes 1987 av högsta domstolen som med fyra röster mot en beslöt uttala att beslut om kollektiv hemförsäkring ej kan anses uppenbart strida mot förbundets syf-

ten, varför alla medlemmar i förbundet är bundna av beslutet oavsett egna önskningsar.

När det gäller övriga samhällsmedborgares förhållande till vissa organisationer kan nämnas fackföreningars blockader dels mot enmansföretagare utan anställda, dels mot företagare utan anställda som är medlemmar i den blockerande organisationen.

Enligt vår uppfattning finns det utan tvekan starka skäl för en närmare utredning rörande såväl behovet som den lämpliga utformningen av lagstiftning om de ideella föreningarna. En utgångspunkt måste vara att variationsrikedomen i föreningslivet inte får begränsas eller föreningslivet och organisationsväsendet hindras. Det viktigaste i en sådan lagstiftning bör vara det som ur samhällets synpunkt är mest skyddsvärt, nämligen den enskildes ställning i förhållande till organisationerna. Det gäller exempelvis rätten att bli medlem i, rätten till utträde ur och rätten att stå utanför en organisation. Det gäller även medlems rättigheter och skyldigheter vid hot om eller beslut om uteslutning samt medlems bundenhet av beslut som fattas utan hans medverkan eller som rör frågor utanför föreningens verksamhetsområde. Ytterligare frågor där lagreglering bör övervägas är minoritetsskyddet, ekonomi och revision, skadeståndsskyldighet, ansvar för uppkomna förbindelser, upplösning av förening och villkoren för att en ideell förening skall anses vara en juridisk person.

Andra motiv – än den enskildes rättigheter – för överväganden av någon form av lagreglering är de viktiga funktioner som föreningar, organiserade som ideella, har anförtrotts av samhället.

För ekonomiska föreningar har det alltid varit naturligt att det funnits en lagstiftning. Lagen om dessa – både den tidigare lagen och den nya – innehåller noggranna regler dels beträffande aktiebolag, dels bl. a. om medlems rättigheter och skyldigheter samt minoritetsskydd.

Även om det är skillnader mellan ekonomiska och ideella föreningar, visar lagen om ekonomiska föreningar att man för ekonomiska föreningar kan ha lagreglering utan att på något sätt begränsa föreningsfriheten. Dessa regler motsvarar ungefär dem vi vill att man skall pröva att införa i en lag om ideella föreningar.

Det är därför varken för föreningslivet eller ur föreningsfrihetssynpunkt något nytt om man nu prövar att finna lämpliga sådana regler även för de organisationer som ingår i den stora gruppen ideella föreningar.

I riksdagen har vid ett flertal tillfällen motionskrav framförts om utredning av frågan om lagstiftning för ideella föreningar. Riksdagsmajoriteten har avisat utredningskraven utan andra motiveringar än att det "saknas skäl för lagstiftning om ideella föreningar".

Vi vill nu upprepa kravet på att en utredning företas om behovet och lämpligheten av en lagstiftning om ideella föreningar i främst syfte att skydda den enskildes rättigheter och ställning. Eftersom föreningslivet är så avgörande för vårt samhälle och för praktiskt taget alla medborgare är det av största betydelse att alla har förtroende för organisationerna. En lagreglering av grundläggande principer skulle kunna vara ett medel att stärka såväl medlemmarnas som övrigas tilltro till organisationerna och deras verksamhet och

Mot. 1989/90
K212

därigenom vara till gagn för alla inbegripet även föreningarna och deras funktionärer.

Mot. 1989/90
K212

Föreningsfriheten är grundlagfäst och får självfallet inte begränsas genom en lagstiftning. Men inom ramen för föreningsfriheten bör bl.a. möjligheterna prövas att ge garantier i lagstiftning för den enskilde medlemmens ställning inom och gentemot "sin" organisation. En sådan lagstiftning får inte verka hindrande på föreningsliv och organisationsväsende eller ges byråkratiska inslag.

I Finland, som i detta fall har andra traditioner än Sverige, har allt sedan självständigheten funnits lagstiftning om ideella föreningar. Även om deras lagstiftning, som nyligen förnyats, innehåller för vårt land främmande byråkratiska inslag, är den finländska föreningslagen exempel på att man i ett land med samma demokratiska grundvärderingar som vårt land kan ha en lagstiftning som bl.a. ger grundläggande regler om den enskildes ställning inom och gentemot "sin" organisation.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i regeringsformen för att säkerställa den negativa föreningsrätten,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utredning av frågan om grundläggande lagstiftning beträffande ideella föreningar i syfte att stärka den enskildes ställning.¹]

Stockholm den 11 januari 1990

Martin Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Stina Eliasson (c)

Anders Svärd (c)

Rosa Östh (c)

Kjell Ericsson (c)

Bengt Kindbom (c)

Ingbritt Irhammar (c)

Birger Andersson (c)

Hugo Andersson (c)

¹ 1989/90:L205